

взаємодії можливо пояснити, в тому числі, і відсутністю необхідних теоретичних напрацювань. Юридична наука повинна якомога скоріше позбутися синдрому перебільшення ролі і значення держави по відношенню до особи⁶.

1. *Петражицкий Л. И.* Теория права и государства в связи с теорией нравственности. – Серия «Мир культуры, истории и философии / Петражицкий О. И. – СПб.: Лань, 2000. – С.167, 183. 2. *Котюк В.О.* Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / Котюк В.О. – К.: Атіка, 2005. – С. 270-290. 3. Там само. – С. 382-384. 4. *Онщенко Н.М.* Громадянське суспільство і виклики часу: від теорії до практичних дій / Н.М. Онщенко, Н.С. Кузнецова // Віче. – 2014. – № 7. – С. 30-33. 5. *Карташов В.Н.* Введение в общую теорию правовой системы общества. Юридическая ответственность в правовой системе общества / Карташов В.Н. – Ярославль, 2003. – Ч. 9. – С. 23. 6. *Кислухин В.А.* Проблемы эффективности реализации юридической ответственности (теоретико-правовой анализ) / В.А. Кислухин // Научные труды Российской Академии юридических наук. – 2005 (5). – Т.1. – С.108-115.

УДК 34 : 165.242.1

С. О. ГЛАДКИЙ

СВІТОГЛЯДНІ КООРДИНАТИ ПРАВОВОГО САМОПІЗНАННЯ

Розглядаються деякі загальні світоглядні проблеми правового самопізнання. Головна увага приділяється існуючим науковим підходам до розуміння людської свідомості як такої, а також контурам сучасної наукової «картини світу». Розв'язання зазначених проблем є необхідним для побудови теоретичного підґрунтя правосвітоглядної самоідентифікації особи, розвитку її правової самосвідомості. Автор доходить висновку, що теоретичне вивчення правосвідомості не набуде рис схоластичності, якщо воно ґрунтуватиметься на практиці емпіричного правового самопізнання. Вирішення завдань статті слугує реалізації автором загальної мети комплексного дослідження правового самопізнання – розробки його теоретичних засад, методології і методики.

Ключові слова: світогляд, свідомість, правосвідомість, правова самосвідомість, правове самопізнання, правова реальність, праворозуміння.

Гладкий С.А. Мировоззренческие координаты правового самопознания

Рассматриваются некоторые общие мировоззренческие проблемы правового самопознания. Основное внимание уделяется существующим научным подходам к пониманию человеческого сознания как такового, а также контурам современной научной «картины мира». Решение указанных проблем необходимо для построения теоретической основы мировоззренческой самоидентификации личности, развития ее правового самосознания. Автор приходит к выводу о том, что теоретическое изучение правосознания не приобретет черт схоластичности, если оно будет основываться на практике эмпирического правового самопознания. Решение задач статьи служит реализации автором общей цели комплексного исследования правового самопознания – разработки его теоретических основ, методологии и методики.

© **ГЛАДКИЙ Сергій Олександрович** – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Ключевые слова: мировоззрение, сознание, правосознание, правовое самосознание, правовое самопознание, правовая реальность, правовопонимание.

Gladky Sergiy. Ideological coordinates legal self-knowledge

The article discusses some general philosophical problem of knowledge of the man himself in the world of law. Focuses on existing scientific approaches to understanding the human mind and the contours of the modern scientific «view of the world». Solving these problems is needed to build a theoretical framework ideological identity of the individual. It serves for the development of the legal consciousness of the individual. The author concludes that the theoretical study of justice will not be scholastic, unless it is based on legal practice, empirical knowledge of the man himself. Solving problems is the implementation of articles authored the general objectives of integrated legal research of self-development of its theoretical foundations, methodology and methods.

Key words: outlook, awareness, legal awareness, legal self-knowledge, the legal reality thinking.

Утвердження цінності самопізнання простежується у багатьох релігійних, філософських, наукових (насамперед, психологічних) та інших концепціях, які мали значний вплив на формування світогляду індивідів і соціальних груп. У людини як істоти розумної існує фундаментальна потреба в самопізнанні. Потреба у пізнанні себе в праві та права у собі (правовому самопізнанні) – це новоутворення новітньої доби історії людського суспільства. Належною мірою соціалізована людина в сучасному суспільстві – це, крім іншого, носій достатньо розвинутої правосвідомості. Дослідження останньої на сучасній теоретико-методологічній основі здійснюють такі українські дослідники, як О. Атоян, Ю. Калиновський, С. Максимов, І. Тімуш, М. Цимбалюк та інші. Проте в контексті самопізнання проблематика правосвідомості науковцями досі ґрунтовно не розроблялася. Метою цієї статті є розгляд низки загальних світоглядних аспектів формування правової самосвідомості людини.

Розуміння людиною феномена правосвідомості та її праворозуміння загалом певним чином «форматують» її пізнавальну активність, спрямовану на себе як суб'єкта права. Ще важливішою (фундаментальною) світоглядною засадою правового самопізнання є розуміння людиною свідомості як такої, місце цього феномена в «картині світу», яку вибудовує для себе індивід (або вибудовує для нього суспільство). Відповідно, глибинний смисл дискусій стосовно питань теорії правосвідомості криється у тій царині філософського та наукового пізнання, де вчені намагаються розв'язати загальні проблеми сутності свідомості та її відношення до буття.

Множинність трактувань проблеми свідомості обумовлено відмінностями світоглядних і методологічних підходів, вибором різних аспектів і цілей дослідження, індивідуальними та груповими уподобаннями вчених. Як відомо, класичні філософські підходи до проблеми свідомості розвивалися в чотирьох основних напрямках: об'єктивного ідеалізму, дуалізму, суб'єктивного ідеалізму та матеріалізму. Спектр сучасних підходів до вирішення цієї проблеми є значно ширшим. Британський філософ С. Пріст в результаті проведеного ним дослідження дійшов висновку щодо існування семи

основних (таких, що не зводяться один до одного) підходів до феномена свідомості: 1) дуалізм (Платон, Р. Декарт, К. Поппер, Д. Екклз); 2) логічний біхевіоризм (К. Гемпель, Г. Райл, пізній Л. Вітгенштейн); 3) «явний» ідеалізм (Д. Берклі, Г. Гегель); 4) матеріалізм (Ю.Т. Плейс, Д. Девідсон, Т. Хонд-ріх); 5) функціоналізм (ранній Х. Патнем, Д. Льюїс); 6) двохаспектна теорія (Б. Спіноза, Б. Рассел, П. Стросон); 7) феноменологія (Ф. Brentano, Е. Гуссерль)¹. У книзі, опублікованій у 1991 р., не були висвітлені авторитетні сьгодні теорії інтенціональності свідомості, представлені Д. Деннетом і Д. Сьорлом, та деякі інші відомі теорії. Отже, теоретико-методологічну основу дослідження свідомості формували всесвітньовідомі мислителі, коло яких є доволі широким, а світоглядні засади аналізу ними проблем свідомості – різновекторними й загалом несумісними.

У сучасній літературі також представлено чимало дискусійних концепцій свідомості, як наприклад, пізнання психіки як синергетичного об'єкта (Г. Рузавін, М. Мойсєєв, І. Єршова-Бабенко); трактування свідомості як «духовного організму», оснащеного функціональними органами (Є. Велихов, В. Зінченко, В. Лекторський); голографічна гіпотеза нейрофізіолога К. Прибрама. Оригінальні авторські погляди на свідомість обґрунтовують також В. Алахвердов (свідомість як механізм перевірки здогадки про оточуюче), В. Ганзен (функціональна структура свідомості), М. Щербаків (кластерна теорія інтеграції психіки) та ін.²

О. Атоян слушно зауважує, що незважаючи на давність перманентних спроб дослідити феномен свідомості, це явище залишається серед досліджуваних одвічно і пізнаваних лише частково. Багатовікові дослідження призвели до розуміння того, що різноманіття й несталість переконань з приводу свідомості – константа³.

Розширення меж наукових уявлень про «свідомість» у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. призвело, зокрема, до активного наукового вжитку терміна реальність (у правознавстві, відповідно, «правова реальність»). Реальність виявляє себе багатоманітно – і об'єктивно, і суб'єктивно, й багатьма іншими способами. При цьому, як слушно зазначає С. Максимов, «правова реальність не є якоюсь субстанційною частиною реальності, а є лише способом організації та інтерпретації певних аспектів соціального життя, буття людини. Але цей спосіб є настільки суттєвим, що в разі його відсутності розпадається сам людський світ. Тому ми розглядаємо його як реально існуючий»⁴. Подібним чином можна трактувати співвідношення правосвідомості та свідомості людини, інтерпретуючи першу як спосіб організації другої.

Зміст поняття свідомості не піддається лінійному впорядкуванню, є багатомірним. Науковці вивчають не тільки індивідуальну свідомість, а й різні форми суспільної свідомості (групову, масову тощо). З погляду проблематики самопізнання головний інтерес становить індивідуальна свідомість, яка для конкретного суб'єкта самопізнання постає як суб'єктивна реальність.

Поняття суб'єктивної реальності позначає усвідомлювані психічні стани індивіда, які засвідчують для нього факт його існування. Воно охоплює як окремі психічні явища (відчуття, сприйняття, почуття, думки, наміри, бажання, вольові зусилля і т. д.), так і цілісне персональне утворення, представлене нашим «Я». Це утворення, як зазначає Д. Дубровський, являє собою динамічний континуум, який тимчасово переривається глибоким сном або випадками втрати свідомості й остаточно припиняється смертю. Суб'єктивна реальність завжди являє собою певний «зміст», в силу чого найважливішою властивістю свідомості є її інтенціональність. Цей «зміст» дано індивіду у формі «поточного теперішнього», тобто зараз, хоча він може виражати минуле і майбутнє⁵.

Реалізуючи один із можливих способів структурування суб'єктивної реальності, згаданий автор називає такі загальні характеристики її системної структури. Вона є:

1) динамічною (тобто компоненти та їх зв'язки, що її утворюють, перебувають у постійній зміні; властиві їй форми впорядкованості та її стабільність реалізуються лише шляхом локальних і глобальних змін, що невпинно відбуваються);

2) багатовимірною, тобто не є лінійно впорядкованою, являє собою єдність багатьох динамічних «вимірів», кожний з яких виражає особливу якість, що не зводиться до іншої, має свій спосіб організації;

3) біполярною, тобто основні її інтросуб'єктивні відносини являють єдність протилежних модальностей «Я» і «не-Я»;

4) структурою, що самоорганізується (її цілісність та ідентичність постійно підтримується внутрішніми факторами і спеціальними чинниками, які контролюють і забезпечують міру автономності локальних змін і реконструкцій, що дозволяють зберігати цілісність та ідентичність)⁶.

Правосвідомість індивіда як один з «вимірів» його суб'єктивної реальності позначена «родовими» ознаками свідомості загалом – їй притаманні динамізм, багаторівневність, багатокомпонентність, суперечливість. Оскільки поняття правосвідомості є похідним від поняття свідомості, то найфундаментальнішою серед теоретичних проблем цієї сфери наукових досліджень можна вважати відсутність єдиної теорії свідомості і надмірну багатоманітність визначень поняття «свідомість». Як зазначає російський дослідник А. Агафонов, така ситуація спричинюється до малопродуктивності професійної полеміки та, принаймні, не сприяє інтеграції накопиченого досвіду й виробленню спільної позиції⁷. Враховуючи ту обставину, що теоретико-правова наука, досліджуючи проблеми правосвідомості, значною мірою послуговується категоріальним апаратом, виробленим загальною психологією, вартою уваги є думка Н. Куделікіної, А. Макарова та І. Ворожейкіна, які вважають, що проблема побудови психологічної теорії свідомості та вибору релевантного їй методологічного підходу є системоутворюючим компонентом сучасної кризи теоретичної психології⁸.

Суть згаданої проблеми полягає навіть не в тому, що в умовах кризи наукової раціональності класичного типу та утвердження міжпарадигмального діалогу (чи полілогу) як норми наукового життя побудова єдиної теорії свідомості неможлива. Вона є значно глибшою, якщо взяти до уваги висловлену М. Мамардашвілі думку про те, що побудова позитивної теорії свідомості в принципі неможлива, оскільки свідомість як така в силу своєї інтенціональності не може бути «схоплена» в категоріях «предмета» або «речі»⁹.

Не маючи переконливих аргументів, які б доводили онтологічний статус феноменології свідомості (її існування як емпіричного явища), доводиться, слід за А. Агафоновим, розрізнати: 1) поняття «свідомість» як сучо теоретичне – таке, що позначає гіпотетичну (не реальну, емпірично достовірну, а лише мислиму) систему механізмів, узгоджена діяльність яких породжує усвідомлювані переживання, тобто поняття, необхідне лише для пояснення феномена усвідомлення; 2) поняття «усвідомлення», що позначає сукупність емпіричних фактів, які є відкритими для самоспостереження та супроводжуються почуттям суб'єктивної очевидності того, що відбувається¹⁰. Такий підхід дозволяє теоретично пояснити природу усвідомлення та є виправданим тому, що, з наукового погляду, механізми свідомості не можуть бути змістом «безпосереднього досвіду» (людина неспроможна усвідомлювати те, як вона усвідомлює; вона нездатна помислити свідомість поза її змістом, як таку).

Невизначеність загального поняття свідомості у вітчизняній гуманітарній науці сьогодні обтяжена спадком радянської доби, за якої в моноідеологічній суспільній ситуації культивувалася теорія відображення. В сучасній Україні як частині пострадянського (в сенсі ментальності) простору ще доволі поширеними і впливовими є погляди на сутність свідомості (а, відповідно, і правосвідомості), її функціональне призначення і потенціал, породжені цією теорією. Остання, як відомо, базується на протиставленні об'єкта та суб'єкта пізнання, а саме пізнання розуміє як копіювання об'єкта. Рівень розвиненості свідомості, у т. ч. її окремих форм, оцінюється залежно від адекватності відображення об'єкта. Відповідно, з позицій цієї теорії правосвідомість трактується як суб'єктивний образ правової дійсності. Активність правосвідомості розглядається лише як «зворотний вплив» на свого детермінанта.

За констатацією М. Цимбалюка, в сучасних дослідженнях буттєвих основ правосвідомості помітно превалує зведення останніх до законодавчо-нормативної форми буття права – «правосвідомість розглядається переважно як похідна від своерідної «інтеріоризації», індивідуально-суб'єктивного засвоєння норм чинного законодавства...»¹¹. Остаточне подолання так званого «радянського нормативізму» у правосвідомості українського суспільства означатиме відмову від утвердження залежного, підлеглого статусу правової свідомості у «картині» юридичного світу,

визнання її творчого потенціалу, важливої ролі у відтворенні та породженні дійсності.

Існуючі трактування сутності свідомості ілюструють таку визначальну рису сучасної ситуації в науці, в тому числі юридичній, як світоглядний і методологічний плюралізм. Перші два десятиліття існування України в умовах державної незалежності виявили складність і суперечливість процесу утвердження цього принципу в суспільстві посттоталітарного типу. Втім, очевидно (досвід найбільш демократично розвинених країн світу в цьому переконує), що його додержання учасниками наукового спілкування дозволяє відкрити нові світоглядні перспективи, реалізувати різноманітні гносеологічні позиції в процесі наукового пізнання. Результатом зазначених зрушень має бути формування багатомірної картини світу, збагачення сукупного наукового знання як важливої складової інтерсуб'єктивної соціальної реальності.

Парадигмальні зрушення в осмисленні феномена людської свідомості стимулюються також діалогом представників наукового і духовно-релігійного знання, який набув особливої глибини у зв'язку з посиленням у ХХ ст. наукового інтересу до духовних практик Сходу. Адепти останніх вже багато століть переконані, що світ тотожний самому собі, а не картині світу будь-якої епохи чи спільноти – його не можна передати словами, але можна пережити. Як зазначає О. Колісник, психотехніки духовних практик спрямовані не на понятійно-логічні розмисли, а на вихід за межі цього дискретно-дискурсивного розмірковування. Духовні практики дають особистості можливість прорватися в іншу реальність, яка не описується західною парадигмальною картиною світу. Вони розвивають не лівопівкульне аналітико-логічне знання природи (котре породжує подвійність світу і картини світу), а правопівкульне інтуїтивне проникнення у неї, в котрому всі суперечності злагоджено поєднуються в послідовну органічну цілісність¹².

Говорячи про ідеологічний плюралізм як чинник розвитку сучасної теорії права та гуманітарного знання загалом, ще раз зауважимо на такій важливій закономірності правового самопізнання: фундаментальні відмінності в усвідомленні людьми світу правових феноменів і свого місця в цьому світі визначаються насамперед системою світоглядних координат. Доволі продуктивним засобом, який допомагає суб'єкту самопізнання визначитися в цій системі, є теоретична схема підходів до праворозуміння, вироблена в сучасній філософії права. Так, М. Цимбалюк, вибудовуючи дихотомічну класифікацію, за базовою світоглядною характеристикою (тобто, залежно від наділення домінантним статусом буттєвих чи свідомих факторів генерування правових смислів) поділяє згадані підходи на об'єктивістські та суб'єктивістські. При цьому за логіко-методологічними ознаками в кожній з даних альтернативних груп учених виокремлює раціоналістичні та нераціоналістичні (пов'язані переважно з постмодерністськими настановами) підходи (на підставі їх стосунку до ідеї логічного

обґрунтування нормативного характеру права та форм його усвідомлення). У теорії права дослідник вказує на дивергенцію юснатуралізму та позитивізму (залежно відповідно від визнання чи невизнання «метаюрідичних» основ правосвідомості, а також від розрізнення чи отождолення права й закону), а також на альтернативне тлумачення природи правової нормативності представниками правових версій онтологізму та деонтологізму (для перших притаманна тенденція «зведення» уявлень про належне до характеристик суцього, тоді як для останніх така редукція вбачається за неможливу)¹³.

XX століття для суспільних наук стало часом парадигмальних трансформацій в напрямку від класичного (раціоналістично-об'єктивістського) світогляду, через неklasичну парадигму з її інтенцією на людську суб'єктивність, до «постмодерну» («посткласики»). Вихідними ідеями мислителів, які належать до цієї течії, є множинність існування життєвих світів і плюралізм форм культури, на яких будуються вимога антидогматизму, відмова від жорсткого доктринального монолітизму, руйнування системи символічних протилежностей, відмова від «двоїстого счислення світу» тощо¹⁴. Прибічники постмодерну спрямовують свої зусилля на руйнування логоцентризму – метафізичної картини світу, що стверджує раціоналізм як онтологічне підґрунтя суспільства (через уявлення про структурованість і розумність світу) та наукового мислення, яке спроможне єдино істинним способом дати опис зовнішньої реальності¹⁵. Характерними рисами постмодерну, що справили помітний вплив на розвиток сучасної теорії й філософії права, дослідники визнають також: культурний і етичний релятивізм; відмову від насильницького перетворення реальності, її переведення з «нерозумного» стану в «розумний»; антисистематичність, тобто відмову від спроб систематизації світу, оскільки він не вкладається в жодні теоретичні схеми¹⁶.

До чого зобов'язує індивіда усвідомлення ним того факту, що він приймає нову парадигму пізнання (за умови, якщо в нього наявне прагнення уникнути світоглядної еклетики)? Як видається, до постановки практично недосяжної цілі – тотального переосмислення (переусвідомлення) своїх поглядів (уявлень, пізнавальних установок, стереотипів тощо) щодо реальності (природної, соціальної, у тому числі правової), свого місця в ній і, власне, самого себе. Фактично можна здійснити лише незначну частину цієї роботи. Її об'єм залежить від духовного, інтелектуального, вітального потенціалу суб'єкта пізнання та інших чинників (зокрема, від того, як конфігурована межа між свідомим і несвідомим у його психіці).

Завершуючи розгляд загальних проблем визначення сучасних світоглядних орієнтирів правового самопізнання, слід зазначити, що в результаті широкої диверсифікації світоглядних засад вивчення реальності (в тому числі людини та її свідомості), парадигмального «розшарування» цього процесу, наукові дослідження в галузі теорії правової свідомості будуються, як здається на перший погляд, на доволі непевній, суперечливій, нена-

дійній філософсько-методологічній основі. Проте «очевидність» такого висновку ґрунтується на настановах наукового мислення класичного типу, зокрема, на прагненні віднайти «єдину, об'єктивну істину». Зовсім інше бачення ситуації відкривається у вимірі посткласичної парадигми. Посткласична епістемологія передбачає визнання багатовимірного образу реальності, а також непереборну множинність описів і «точок зору», відносини додатковості та взаємодії між ними¹⁷.

За умов релятивізації світоглядних засад правопізнання роль інтегруючого чинника у правосвідомості конкретного індивіда може відігравати процес його самопізнання, в якому «проявляються» (нерідко еkleктично, але, що важливо – в єдиному контурі життєвого світу) феномени світу правових ідей та інших рівнів правової реальності. Теоретична рефлексія правосвідомості не набуде рис схоластичності, якщо вона ґрунтуватиметься на практиці емпіричного правового самопізнання, діалогічно взаємодіятиме з цим процесом. Кожній людині зрілого віку доцільно знову (свідомо) пройти знайомий, як здається, з дитинства шлях до правової реальності, розпочинаючи його з вивчення «топографії» власного феноменального світу (внутрішнього світу правових феноменів), в контексті якого можна екзистенційно осмислювати «зовнішні» правові явища з сучасних світоглядних позицій.

1. *Прист С.* Теории сознания / Прист С. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://file://localhost/D:/НДР/Літра/PSYLIB®%20-%20С.%20Прист.%20ТЕОРИИ%20СОЗНАНИЯ.mht> 2. *Максименко Ю.* До проблеми пошуку одиниці аналізу самосвідомості / Ю. Максименко, Т. Ільїна // *Психологія і суспільство*. – 2003. – № 2. – С. 52. 3. *Атоян О.М.* Селянська правосвідомість в історико-правовій реальності 1917-1921 років (на прикладі повстанського руху на чолі з Нестором Махном): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / О.М. Атоян; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – С. 9. 4. *Максимов С.И.* Правовая реальность: опыт философского осмысления / Максимов С.И. – Х.: Право, 2002. – С. 148-149. 5. *Дубровский Д.И.* Проблема сознания: опыт обзора основных вопросов и теоретических трудностей / Д.И. Дубровский. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001040/st000.shtml> 6. Там само. 7. *Агафонов А.Ю.* Сознание: где искать «черный ящик»? / Агафонов А.Ю. // *Методология и история психологии*. – 2009. – Т. 4. – Вып. 1. – С. 151-165. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://mhp-journal.ru/rus/2009/2009_v4_n1_09 8. *Куделикина Н.С.* Проблема сознания: методологические аспекты / Н.С. Куделикина, А.В. Макаров, И.В. Ворожейкин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2011/2011_2_369_374.pdf 9. *Новейший философский словарь*: Мамардашвили Мераб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.booksite.ru/localtxt/slo/var/phi/los/ophy/57.htm> 10. *Агафонов А.Ю.* Цит. раб. 11. *Цимбалюк М.М.* Онтологія правосвідомості: Теорія та реальність: монографія / М.М. Цимбалюк М.М. – К.: Атіка, 2008. – С. 7. 12. *Колісник О.* Практика медитації як радикальний засіб духовного саморозвитку / О. Колісник // *Соціальна психологія*. – 2009. – № 4. – С. 79. 13. *Цимбалюк М.М.* Цит. праця. – С. 11. 14. *Крижанівський А.Ф.* Правова культура на перетині постмодерну і глобалізації / А.Ф. Крижанівський // *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. – 2002. – № 1. – С. 9. 15. *Честнов И.Л.* Правопонимание в эпоху постмодерна / И.Л. Честнов // *Правоведение*. – 2002. – № 2 (241). – С. 4-5. 16. *Крисюк Ю.* Сучасні філософсько-правові кон-

цепції права та правопорядку / Ю. Крисюк // Право України. – 2011. – № 8. – С. 209.
17. Честнов І. Посткласична теорія права: контури нової парадигми / І. Честнов // Право України. – 2011. – № 8. – С. 111.

УДК 340.12

Н. А. ТКАЧОВА

ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ ТА ПОНЯТТЯ ПРАВА

Концентрується увага на ключовому питанні проблемної сутності та понятті права шляхом використання комплексного педагогіко-правового дослідження. Сформульовано на загально філософському рівні парадигму права, орієнтовану на інтегрування основних світоглядно-методологічних підходів – природно-правового та юридичного позитивізму. У цьому контексті обґрунтовано поглиблене осмислення феномена права, його поняття, призначення у розвитку та долі кожної людини, суспільства, людства.

Ключові слова: право, природне право, позитивне право, сутність права, гуманістичні властивості права, офіційно-владна значущість права, гуманістична правова педагогіка.

Ткачова Н.А. Проблемы сущности и понятия права

Концентрируется внимание на ключевом вопросе проблемной сущности и понятия права путем использования комплексного педагогико-правового исследования. Сформулировано на общеправовом уровне парадигму права, ориентированную на интегрирование основных мировоззренческо-методологических подходов – природно-правового и юридического позитивизма. В этом контексте обосновано углубленное осмысление феномена права, его понятия, назначения в развитии и судьбе каждого человека, общества, человечества.

Ключевые слова: право, природное право, позитивное право, сущность права, гуманистические свойства права, официально-властное значение права, гуманистическая правовая педагогика.

Tkacheva Natalia. The problem of essence and the concept of law

This article concentrates our attention on the basic question of problematic essence and the concept of law through the use of complex legal pedagogical research. Formulated at a general philosophical level of the law justice paradigm directed on integration to basic outlook-methodological points of view – the natural law and the legal positivism. In this context substantiates the deep understanding of the law phenomenon, its concept, the purpose in development and the fate of every man, society and the whole mankind.

Key words: law, natural law, legal positivism, the essence of law, humanistic peculiarities of law, official commanding significance of law, humanistic legal pedagogics.

Феномен права, як об'єктивно існуюче, багатоаспектне, закономірне явище завжди привертав до себе увагу не тільки юристів, а й філософів, соціологів, психологів, педагогів. Адже саме існування людини, суспіль-

© ТКАЧОВА Наталія Авксентіївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії, історії та конституційного права Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі